

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 338.2:343.5

Рисін Віталій Васильович

*доктор економічних наук, професор кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»*

Рысин Виталий Васильевич

*доктор экономических наук, профессор кафедры финансов
Национальный университет «Львовская политехника»*

Rysin Vitaly

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-2883-4563*

Буковська Наталія Юріївна

*студентка кафедри фінансів
Національного університету «Львівська політехніка»*

Буковская Наталья Юрьевна

*студентка кафедры финансов
Национального университета «Львовская политехника»*

Bukovska Nataliia

*Student of the Department of Finance of the
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0001-6406-9574*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
КОРРУПЦИИ В УКРАИНЕ
ECONOMIC ASPECTS OF COMBATING CORRUPTION IN UKRAINE

Анотація. Корупція в Україні мала поширений характер з моменту здобуття незалежності країни, і донині залишається одним із деструктивних чинників для розвитку економіки. Традиційним способом боротьби з цією проблемою в Україні було прийняття різноманітних законодавчо-нормативних актів, в результаті на сьогодні налічується понад сто таких актів, які загалом суттєво не впливають на поточну ситуацію. Не менш важливою проблемою є специфіка сприйняття корупції в Україні, в окремих сферах вона вважається майже нормою. Метою статті є вивчення взаємозв'язку між поширенням корупції в Україні та рухом тіньових фінансових потоків, а також розробка рекомендацій щодо шляхів мінімізації ролі корупційних доходів як джерела формування капіталів. У статті охарактеризовані види відповідальності за корупційні злочини, що передбачені чинним законодавством України, здійснено характеристику тих сфер економіки, де прояви корупції є найбільшими і призводять до значного зниження ефективності їх функціонування. Проаналізовано динаміку індексу сприйняття корупції в Україні у порівнянні з низкою інших країн, що дозволило визначити його повільну низхідну динаміку. Визначено визначальну роль корупції як одного із ключових чинників незаконного збагачення публічно значущих осіб та формування тіньових капіталів загалом, охарактеризовано ефективність зусиль правоохоронних органів, що протидіють корупційним злочинам. Система заходів протидії корупції повинна мати комплексний характер і включати низку заходів як щодо покарання за здійснені злочини, так і щодо створення фінансових бар'єрів для руху тіньових фінансових потоків та легалізації доходів, отриманих від корупції. Реалізація ефективної політики протидії корупції значною мірою пов'язана із застосуванням економічних методів протидії цьому явищу, зокрема підвищення прозорості у податковій та митній сферах, ринковими методами управління державними підприємствами та ринком землі, переглядом

підходів до оплати праці державних службовців. Не менш важливу роль в такій системі має відігравати інформаційна політика, що покликана підвищити рівень обізнаності суб'єктів ринку щодо своїх прав та сформувати у суспільстві чітке негативне сприйняття корупційних дій.

Ключові слова: *корупція, хабарництво, тіньові фінансові потоки, тіньова економіка, кримінальні доходи, запобігання корупції.*

Анотація. *Коррупция в Украине должна распространённый характер с момента обретения независимости страны, и по сей день остается одним из деструктивных факторов для развития экономики. Традиционным способом борьбы с этой проблемой в Украине было принятие различных законодательно-нормативных актов, в результате на сегодня насчитывается более ста таких актов, которые в целом существенно не влияют на текущую ситуацию. Не менее важной проблемой является специфика восприятия коррупции в Украине, в отдельных сферах она считается почти нормой. Целью статьи является изучение взаимосвязи между распространением коррупции в Украине и движением теневых финансовых потоков, а также разработка рекомендаций относительно путей минимизации роли коррупционных доходов как источника формирования капиталов. В статье охарактеризованы виды ответственности за коррупционные преступления, предусмотренные действующим законодательством Украины, осуществлено характеристику тех сфер экономики, где проявления коррупции являются самыми крупными и приводят к значительному снижению эффективности их функционирования. Проанализирована динамика индекса восприятия коррупции в Украине по сравнению с рядом других стран, что позволило определить его медленную нисходящую динамику. Определены определяющую роль коррупции как одного из ключевых факторов незаконного обогащения публично значимых*

лиц и формирования теневых капиталов в целом, охарактеризованы эффективность усилий правоохранительных органов, противодействующих коррупционным преступлениям. Система мер противодействия коррупции должна иметь комплексный характер и включать ряд мероприятий как по наказанию за совершенные преступления, так и по созданию финансовых барьеров для движения теневых финансовых потоков и легализации доходов, полученных от коррупции. Реализация эффективной политики противодействия коррупции в значительной степени связана с применением экономических методов противодействия этому явлению, в частности повышение прозрачности в налоговой и таможенной сферах, рыночными методами управления государственными предприятиями и рынком земли, просмотром подходов к оплате труда государственных служащих. Не менее важную роль в такой системе должен играть информационная политика, которая призвана повысить уровень осведомленности субъектов рынка о своих правах и сформировать в обществе четкое негативное восприятие коррупционных действий.

Ключевые слова: *коррупция, взяточничество, теневые финансовые потоки, теневая экономика, криминальные доходы, предотвращения коррупции.*

Summary. *Corruption in Ukraine has been widespread since the country's independence and remains one of the destructive factors for economic development. The traditional way to combat this problem in Ukraine has been the adoption of various laws and regulations, as a result, today there are more than a hundred such acts, which in general do not significantly affect the current situation. No less important problem is the specifics of the perception of corruption in Ukraine, in some areas it is considered almost the norm. The article aims to study the relationship between the spread of corruption in*

Ukraine and the movement of shadow financial flows, as well as to develop recommendations on ways to minimize the role of corrupt revenues as a source of capital formation. The article describes the types of liability for corruption crimes provided by the current legislation of Ukraine, describes the areas of the economy where corruption is greatest, and leads to a significant reduction in the efficiency of their operation. The dynamics of the corruption perception index in Ukraine were analyzed in comparison with a number of other countries, which allowed determining its slow downward dynamics. The decisive role of corruption as one of the key factors of illicit enrichment of public figures and the formation of shadow capital, in general, has been identified, and the effectiveness of law enforcement efforts to combat corruption has been described. The system of anti-corruption measures should be comprehensive and include some measures both to punish crimes and to create financial barriers to the movement of shadow financial flows and the legalization of proceeds from corruption. The implementation of an effective anti-corruption policy is largely related to the use of economic methods to combat this phenomenon, including increased transparency in tax and customs spheres, market management methods of state-owned enterprises and the land market, and revision of approaches to remuneration of civil servants. An equally important role in such a system should be played by information policy, which is designed to raise awareness of market participants about their rights and to form a clear negative perception of corruption in society.

Key words: *corruption, bribery, shadow financial flows, shadow economy, criminal income, prevention of corruption.*

Постановка проблеми. Корупція в Україні розвивається і трансформується відповідно до зміни ситуації в економіці. Спроби подолати це явище в Україні були малоефективними і не мали успіху з огляду на їх часто формальний характер та епізодичне застосування.

Важливу роль також відігравав високий ступінь ураження органів державної влади тіншовими і відверто кримінальними грошовими потоками. Окрім соціально-політичних наслідків, корупція має значні негативні економічні наслідки, оскільки спричинює як значне недоотримання, так і розкрадання та неефективне використання наявних бюджетних коштів. Як наслідок, з одного боку в Україні формуються значні тіншові капітали, значна частина яких за допомогою різноманітних легалізаційних схем осідають за кордоном, а з іншого – для покриття бюджетних витрат країна змушена запозичувати кошти в міжнародних фінансових організацій і сплачувати високі відсотки за користування ними. Значний розмах корупції створює негативний імідж України на міжнародній арені, породжує беззаконня і підриває рейтинг надійності країни як позичальника. За оцінками аналітиків, найбільші втрати українська економіка несе через корупційні схеми, пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ, виплату зарплати у «конвертах», збитковою діяльністю державних підприємств, відпливом коштів в офшорні юрисдикції, незаконним використанням надр, корупцією на митниці, держзакупівлями, незаконними операціями з підакцизними товарами, тіншовою орендою землі тощо [1].

Слід зазначити, що проблеми корупції в Україні дуже часто досліджуються з боку правової бази, її достатності та ефективності. Кожна галузь економіки при цьому розглядається окремо як майданчик для різноманітних корупційних схем. В той же час, економічні та фінансові механізми протидії і запобігання корупції часто залишаються поза увагою, хоча за умови належного застосування вони можуть принести кращі результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання корупції та хабарництва і шляхів їх подолання тривалий час є предметом численних наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, В. Заросило, В.

Гладкий визначили, що хабарництво є базисною формою прояву корупції. Остання, в свою чергу, є властивою практично для всіх сфер життєдіяльності людини, а сучасне українське суспільство є надзвичайно толерантним до хабарництва [2]. Л. Єлісеєва аналізувала корупцію як форму антисоціального капіталу, мережеве формування кланової економіки та конкурентного хабарництва [3]. Значна кількість дослідників та науковців, зокрема А. Аслунд [4], Валле В. [5], П'ясецька-Устич С.В. [6], Головкін Б. М. [7], Котляр Д. С., Александрова В. О. [8], Куриліна О. В. [9], Жуль Р. В. [10], Палешко Я. С., Сидорова Е. О., Паршин Ю. І. [11] досліджували корупцію саме як складову тіньової економіки. Проте поглибленого і подальшого дослідження потребують питання пошуку ефективних шляхів запобігання корупції в Україні за допомогою побудови запобіжних фінансово-економічних механізмів, що дозволили б забезпечити належний рівень прозорості фінансових операцій та унеможливили б використання доходів від корупції в країні чи закордоном.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення взаємозв'язку між поширенням корупції в Україні та рухом тіньових фінансових потоків, а також розробка рекомендацій щодо шляхів мінімізації ролі корупційних доходів як джерела формування капіталів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підходи до боротьби з корупцією в Україні регламентовані численними законодавчими актами, до яких слід віднести Закон України «Про боротьбу з корупцією», Конвенцію боротьби з корупцією на 1998-2005 роки, яка затверджена Указом Президента України від 24.04.1998 року №367, Кримінальним кодексом України, що забезпечує мир і безпеку та регулює кримінальні правопорушення. Окремо слід виділити прийняті у 2014 році Закони України «Про запобігання корупції» [12], «Про Національне антикорупційне бюро України» [13]. Останнім з них було створено

спеціальний орган боротьби з корупцією - Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), основним завданням якого є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, що можуть бути вчинені посадовими особами, або уповноваженими особами. З 2015 року в Україні функціонує Спеціалізована антикорупційна прокуратура, до функцій якої належить нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування НАБУ та підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях.

Окрім двох перелічених структур, відповідно до Закону України "Про запобігання корупції" створене Національне агентство з питань запобігання корупції як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що відповідальний за формування антикорупційної політики та запобігання корупції. Таким чином, інституційні основи для функціонування ефективної системи протидії корупції на сьогодні в Україні створені, проте на даний момент це не призвело до помітних змін у кількості корупційних злочинів та обсягах коштів, що не потрапляють до державного бюджету.

Для підвищення інформованості суспільства про результативність зусиль правоохоронних органів щодо боротьби з корупцією, з 2019 року в Україні публікується Реєстр корупціонерів, що акумулює інформацію про осіб, які беруть участь в корупційних схемах, або пов'язані з ними. Так, за 2019 рік до реєстру було внесено 5816 осіб, з яких 745 справ за кримінальні правопорушення, 4240 за адміністративні порушення, 445 без зазначення категорії справи, 386 за дисциплінарні правопорушення. Щодо 2020 року, то всього в реєстр було внесено 4559 осіб, з них за кримінальні правопорушення - 908, що і ця цифра є більшою у порівнянні з попереднім роком [14]. Розслідуваннями таких злочинів займається Національне антикорупційне бюро України, результати його діяльності представлено на рис. 1 та 2.

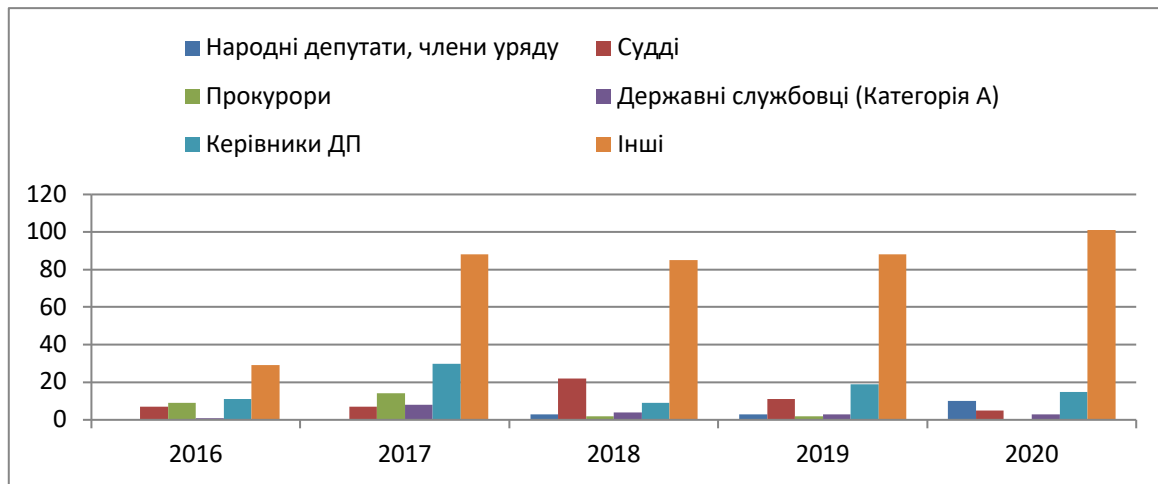

Рис. 1. Динаміка кількості обвинувачених осіб за період з 2016-2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [15]

Рис. 2. Динаміка кількості осіб, засуджених за корупційні злочини у 2016-2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [15]

Як видно з наведених даних, в 2016 році були заведені справи проти всіх категорії посадових осіб, окрім народних депутатів. В загальному було зареєстровано 57 справ, проте лише 2 особи були притягнені до відповідальності. У 2017 року НАБУ виявило ще більшу кількість правопорушень – 147 обвинувачень, за результатами яких було винесено 7 вироків суду. У 2018, 2019 роках відповідно 125 та 126 осіб звинуваченні у корупційних злочинах, відсоток доведених до суду справ залишився мінімальним (4 та 5 справ відповідно). У 2020 році ситуація була

аналогічною - 134 звинувачення, з яких лише 5 осіб понесли покарання за корупційні злочини. Загалом аналіз перелічених показників свідчить про надзвичайно низьку ефективність виявлення корупційних злочинів, що є абсолютно нерелевантною до ступеня поширення корупції в Україні. Поряд з тим, навіть у разі виявлення корупційних схем шанси доведення їх до суду на покарання для винних осіб залишаються мінімальними, причиною чого, як не парадоксально, є ураження корупцією органів судової влади.

Поняття корупції визначається українським законодавством як використання особою службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою отримання неправомірної вигоди або надання неправомірної вигоди особі або іншим фізичним, юридичним особам [16]. Існування корупції посилює соціальну нерівність, а також має низку інших негативних наслідків для економіки країни. Дослідження специфіки проявів корупції в Україні дає можливість виокремити декілька сфер, де її вплив є найбільш руйнівним.

Передовсім мова йде про сферу державного управління, зокрема ураження корупційними потоками законодавчої, виконавчої та судової гілок влади [17]. Подібна ситуація має деструктивний вплив на економічні процеси, негативно впливає на інвестиційний клімат з огляду на низький рівень захисту інтересів інвесторів. Значною мірою саме поширення корупції є причиною незначних іноземних інвестицій в українську економіку, та слабкої зацікавленості інвесторів попри всі стимулюючі заходи з боку українського уряду. Корупція у податковій сфері вже тривалий період часу живиться на схемах з незаконним відшкодуванням податку на додану вартість, внаслідок чого бюджет часто втрачає більше коштів, аніж отримує від надходження цього податку.

Чинником корупції слід також вважати наявність великої кількості підприємств з державною формою власності. Неefективний менеджмент,

вплив політиків на їх діяльність, хабарництво при призначенні на посади чи розподіл керівних посад між політичними силами не сприяють прибутковій діяльності таких підприємств. Частими є приклади доведення їх до банкрутства з метою подальшої приватизації, що реалізовується за сприяння зацікавлених публічних діячів [18]. В той же час, в окремих випадках втрата державного контролю над стратегічними підприємствами може нести загрозу для національної безпеки країни – поглинання таких підприємств іноземними конкурентами та втрату окремих стратегічно важливих технологій [19]. Загалом вплив політиків на державні підприємства має яскраво виражений негативний характер – підприємства слугують джерелом ресурсів для підконтрольного бізнесу, чи використовуються для отримання коштів з державного бюджету. За ліченими винятками, підприємства державного сектору в Україні працюють збитково. Виходячи з цього, стратегія управління цими об'єктами має бути максимально ринковою, і передбачати: визначення стратегічних підприємств, які доцільно залишити у державній власності з точки зору національної безпеки, та забезпечення ефективного незалежного управління такими підприємствами; прозору приватизацію усіх інших державних підприємств на конкурсних засадах, що дасть можливість отримати дохід не лише від продажу, але й податків, які будуть сплачувати майбутні власники; ліквідацію підприємств, що не мають стратегічного значення та не є цікавими для потенційних інвесторів, з метою припинення неефективного витрачання коштів платників податків на підтримку їх функціонування.

Потенційним джерелом корупції тривалий період часу ринок землі сільськогосподарського призначення. Політичні маніпуляції, провокування негативних суспільних настроїв та намагання відкласти впровадження цивілізованих і характерних для розвинутих країн правил продажу землі мали на меті здебільшого отримання контролю над земельними ресурсами

з боку агропромислових холдингів та інших структур, в інтересах яких і працювали політики. В результаті, зазначені структури зуміли отримати в довгострокове користування великі площі сільськогосподарських угідь за мізерними цінами. Відсутність потреби платити реальну ринкову орендну плату за землю дозволяє отримувати надприбутки, частину яких можна використовувати для подальшого лобіювання своїх інтересів.

Стимулюючим фактором для поширення корупції є відсутність дієвих механізмів боротьби з контрабандою, що зменшує обсяг надходжень коштів до бюджету, а поряд з тим дозволяє сформувати значні за обсягом тіньові капітали, частина яких використовується для хабарів державним службовцям, які мали б контролювати дотримання митного законодавства. Подолання корупційних схем у цій сфері потребує застосування радше економічних методів, зокрема створення прозорих умов, коли дотримуватися вимог законодавства буде економічно вигідно для експортерів. Паралельно з цим необхідне запровадження жорсткого контролю за спробами обійти встановлений порядок руху товарів через митний кордон, а також відповідальності за виявлені порушення, зокрема й корупційного характеру.

Як зазначалося вище, однією з передумов поширення корупції в Україні є високий рівень її прийняття на різних рівнях. На рис. 2 показано позицію України та низки сусідніх країн у рейтингу індексу сприйняття корупції в 2013-2020 роках, що публікується щорічно Transparency International.

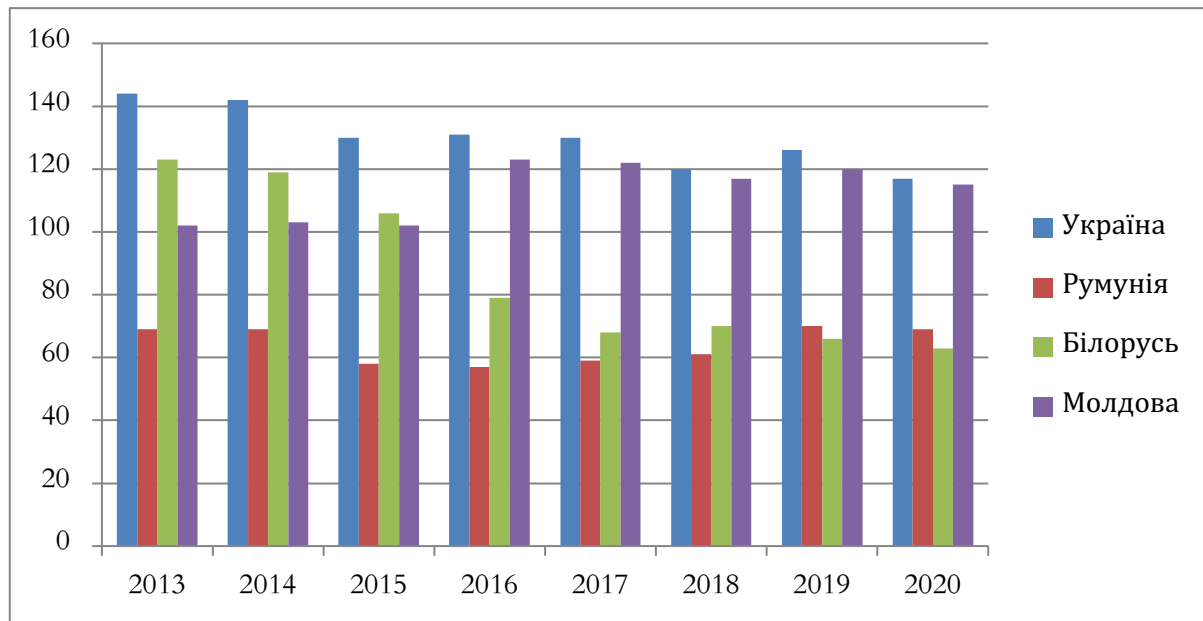

Рис. 3. Позиції України, Румунії, Білорусії, Молдови у рейтингу за індексом сприйняття корупції у 2013-2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [20]

Відповідно до рейтингу Transparency International Україна повільно покращує свою позицію сприйняття корупції протягом 2013-2020 років, незважаючи на воєнні дії на сході країни. У 2020 році Україна перебувала на 117 місці з результатом 33 бали зі 100. Оцінка даних рейтингу показує, що значення індексу України наразі суттєво порівняно країн Східної Європи (навіть з Білоруссю) і перебуває на приблизно однаковому рівні з Молдовою та Росією. Зазначене свідчить про явну недостатність заходів, які вживаються державою для подолання корупції та песимістичні настрої суспільства щодо перспектив її подолання.

Доволі суперечливий характер мають ініціативи щодо податкової амністії, які зараз розглядаються українським парламентом. Така амністія розглядається як інструмент для залучення до офіційної економіки принаймні частини доходів, які були отримані нелегально. Відповідно до законопроекту, що перебуває на розгляді у Верховній Раді, кожен українець зможе з 1 липня 2021 року по 1 липня 2022 року пройти добровільне декларування власності фізичних осіб. Для цього в декларації

потрібно буде вказати будь-які цінності, які мають невідоме походженням для подальшого їх використання і вільного обігу. Таким чином майно перейде в розряд «законного», для цього потрібно задекларувати ці доходи та сплатити податок - якщо предмет декларування знаходиться в Україні - то ставка оподаткування становитиме 5% від його вартості, якщо за кордоном - то 9% [21]. Загалом не заперечуючи позитивного ефекту, який може мати запровадження подібних заходів, вважаємо за потрібне наголосити, що ймовірність легалізації доходів від корупції в процесі податкової амністії є надзвичайно високою. Надання можливості власникам таких тіньових капіталів безпроблемно їх легалізувати значно збільшить ризики використання цих коштів для отримання контролю над цілими секторами економіки, та буде додатковим чинником підвищення рівня соціальної нерівності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані в процесі дослідження результати свідчать, що корупція на сьогодні залишається одним із основних джерел тіньових капіталів, окрім того створює передумови для тінізації економіки, її ураження кримінальними грошовими потоками, та сприяє масштабному уникненню від сплати податків. Незважаючи на прийняття численних нормативно-законодавчих актів, створення структур, діяльність яких концентрується виключно на боротьбі з корупцією, Україні і надалі залишається одним із лідерів у Європі за рівнем поширення корупції. Українська економіка несе втрати через корупційні схеми, пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ, тіньовою зайнятістю, збитковою діяльністю державних підприємств, відпливом коштів в офшорні юрисдикції, незаконним використанням надр, корупцією на митниці, у сфері державних закупівель тощо. Реалізація ефективної політики протидії корупції значною мірою пов'язана із застосуванням економічних методів протидії цьому явищу, зокрема: підвищення прозорості та створення рівних правил гри у сфері

відшкодування ПДВ; перегляд підходів до системи оплати праці державних службовців з метою зниження ризику корупційних правопорушень; застосування ринкової стратегії управління підприємствами з державною формою власності, прозора приватизація підприємств, що не мають стратегічного значення для економіки країни; створення ринку земель сільськогосподарського призначення та механізмів ринкового ціноутворення на землю; забезпечення передумов для зменшення обсягів контрабанди товарів через митний кордон шляхом розробки привабливих умов розмитнення для експортерів. Поряд з цим, важливе значення має застосування інструментів інформаційної політики у напрямі створення нульової толерантності до корупції у суспільстві.

Наше дослідження визначає лише загальні напрями для побудови ефективної системи протидії корупції в Україні, тому подальших досліджень потребує специфіка застосування перелічених заходів, оцінка їх ефективності, визначення позитивних та негативних аспектів впливу амністії капіталів на доходи державного бюджету та рівень корупції в країні.

Література

1. Корупційні схеми в Україні // Gordonua.com. URL: Саакашвілі заявив, що через корупційні схеми Україна щороку втрачає \$37 млрд / ГОРДОН (gordonua.com).
2. Заросило В. О. Хабарництво як базисна форма прояву корупції / В. О. Заросило, В. В. Гладкий // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. № 16. С. 123-139.
3. Єлісеєва Л. Корупція як форма антисоціального капіталу / Л. Єлісеєва // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2019. № 1. С. 7-14.

4. Аслунд А. Україна: що пішло не так і як це виправити // Києво-Могилянська академія. 2015. 294 с.
5. Валле В. Корупція: роздуми після Майдану // Дух і Літера. 2015. 280 с.
6. П'ясецька-Устич С.В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально-економічних відносин суспільства // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухоплинського. 2016. Вип. 10. С. 34-39.
7. Головкін Б. М. Тіньова зовнішня торгівля і корупція на митницях / Б. М. Головкін // Проблеми законності. 2017. Вип. 139. С. 218-230.
8. Котляр Д. С., Александрова В. О. Напрями подолання тінізації економіки // Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут".
9. Куриліна О. В. Корупція як засада поширення тіньової діяльності // Проблеми системного підходу в економіці. № 1. С. 12-16.
10. Жуль Р. В. Взаємозв'язок тіньової економіки та корупції: соціально-економічні передумови поширення // Міністерство внутрішніх справ України. 2018. № 3. С. 370-373.
11. Палешко Я. С., Сидорова Е. О., Паршин Ю. І. Корупція як складова тіньової економіки // Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2019. С. 160-163.
12. Про запобігання корупції: Закон України від 2014 № 49 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 26.03.2021).
13. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 2014, № 47 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 26.03.2021).

- 14.Єдиний державний реєстр осіб // Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> (дата звернення 26.03.2021).
- 15.Інформація про результати розслідування НАБУ // Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/infographics> (дата звернення 26.03.2021).
- 16.Термін «Корупція» // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/13666:51997> (дата звернення 26.03.2021).
- 17.Що розслідує Регулятор відносно гравців ринку електричної енергії // Бізнес цензор. URL: https://biz.censor.net/columns/3_252831/scho_rozsldu_regulyator_vdnosno_gravtsv_rinku_elektrichno_energ (дата звернення 26.03.2021).
- 18.Центренерго - символ корупції та безпорадності // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/07/15/662895/> (дата звернення 26.03.2021).
- 19.Суд арештував майно і 100% акцій Мотор Січ // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/20/7287303/> (дата звернення 26.03.2021).
- 20.Corruption Perceptions Index // Transparency international. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl> (дата звернення 26.03.2021).
- 21.В Україні введуть нульову декларацію // Бізнес. URL: <http://www.business.ua/uk/node/11654> (дата звернення 26.03.2021).

References

1. Gordonua.com (2021). "Saakashvili said that Ukraine loses \$ 37 billion annually due to corruption schemes". Available at: <https://gordonua.com/ukr/news/money/saakashvili-zajaviv-shcho-cherez->

[koruptsijni-shemi-ukrajina-shchoroku-vtrachaje-37-mlrd-1542812.html](https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-3)

[Accessed 26 March 2021].

2. Zarosilo V. O. (2018). Khabarnytstvo yak bazysna forma proiavu koruptsii [Bribery as a basic form of corruption]. *Journal of the South Regional Center of National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, no. 16, pp. 123-139.
3. Yeliseyeva L. (2019). Koruptsiia yak forma antysotsialnoho kapitalu [Corruption as a form of antisocial capital]. *Economic Journal of Lesia Ukrainka East European National University*, [online] vol. 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2019_1_3 [Accessed 26 March 2021].
4. Aslund A. (2015). *Ukraina: shcho pishlo ne tak i yak tse vypravyty* [Ukraine: what went wrong and how to fix it]. Kyiv: Mohyla Academy.
5. Valle W. (2015). *Koruptsiia: rozдумы pislia Maidanu* [Corruption: Reflections after the Maidan]. Kyiv: Spirit and Letter.
6. Pyasetska-Ustych S. V. (2016). Koruptsiia i tinova ekonomika v systemi sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn suspilstva [Corruption and the shadow economy in the system of socio-economic relations of society]. *Mykolaivskyi natsionalnyi universytet imeni V. O. Sukhoplynskoho*, issue 10, pp. 34-39.
7. Golovkin B. M. (2017). Shadow foreign trade and corruption at customs. [Tinova zovnishnia torhivlia i koruptsiia na mytnytsiakh]. *Problems of legality, issue 139, pp. 218-230*.doi: 10.21564/2414-990x.139.115105.
8. Kotlyar D. S., Alexandrova V. O. (2018). *Directions for overcoming the shadow economy*. PhD Thesis. National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute".
9. Kurilina O. V. (2019). Corruption as a basis for the spread of shadow activity [Koruptsiia yak zasada poshyrennia tinovoi diialnosti]. *Problems*

of system approach in economy, no. 1 (69), pp. 12-16. doi:
<https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-1-2>.

10. Jules R. W. (2018). The relationship between the shadow economy and corruption: socio-economic preconditions for the spread // *Ministry of Internal Affairs of Ukraine*. 2018. № 3. pp. 370–373.
11. Paleshko Y. S., Sidorova E. O., Parshin Y. I. (2019). Koruptsiia yak skladova tinovoi ekonomiky [Corruption as a component of the shadow economy]. In: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Discussion issues of application of anti-corruption legislation, Proceedings of the International Conference, Dnipro, November 15 2019. Dnipro, pp. 160-163.
12. Law of Ukraine on prevention of corruption activity 2014. Verkhovna Rada of Ukraine, pp. 2056.
13. Law of Ukraine on the national anti-corruption bureau of Ukraine activity 2014. Verkhovna Rada of Ukraine, pp. 2051.
14. National Agency for the Prevention of Corruption (2021). "Unified State Register of Persons". Available at: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> [Accessed 26 March 2021].
15. National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (2021). "Information on the results of the NABU investigation". Available at: <https://nabu.gov.ua/infographics> [Accessed 26 March 2021].
16. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). Term "Corruption". Verkhovna Rada of Ukraine, 14 March pp. 1.
17. Business censor (2021). "What the Regulator is investigating in relation to electricity market players". Available at: https://biz.censor.net/columns/3252831/scho_rozslu_regulyator_vdnosno_gravtsv_rinku_elektrichno_energ [Accessed 26 March 2021].

18. *Economichna Pravda* (2021). "Centerenergo is a symbol of corruption and helplessness". Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/07/15/662895/> [Accessed 26 March 2021].
19. *Ukrainian Pravda* (2021). "The court seized the property and 100% of the shares of Motor Sich". Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/20/7287303/> [Accessed 26 March 2021].
20. *Transparency International* (2021). "Corruption Perceptions Index". Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl> [Accessed 26 March 2021].
21. *Business* (2021). "A zero declaration will be introduced in Ukraine". Available at: <http://www.business.ua/uk/node/11654> [Accessed 26 March 2021].